

**Proviantskyssen og Gjerdrums-bøndene under Den store nordiske krig.
Byrder og klager.**

Oskar Aanmoen.

Antall tegn, selve besvarelsen: 24 107.

Antall tegn, totalt: 42 754.

HIS3090 – Fordypningsoppgave i historie.

Universitetet i Oslo.

Våren 2016.

Innholdsfortegnelse.

Innledende del.....	3
Innledning	3
Proviantskyssen.	3
Den store nordiske krig – skatter og pålegg.	4
Hoveddel.....	7
Gjerdrum-klagen – kort fortalt.	7
Bøndernes fremgangsmåte.....	8
Bøndernes supplikker.....	9
Klagen – mot person eller sak?.....	9
Forholdet mellom bonden og fogden.....	10
Skylden.	12
Konklusjon.....	16
Litteratur og kilder	17
Litteratur.	17
Kilder.	18
Vedlegg 1.....	19
Vedlegg 2.....	28

Innledende del.

Innledning

Proviantskyssen var i flere århundrer essensiell for at det norske forsvaret skulle fungere og de norske forsvarsbyggene kunne utvides og vedlikeholdes. I denne oppgaven skal jeg derfor ta for meg én bestemt sak tilknyttet proviantskyssen, en klage fra allmuen i Gjerdrum i Akershus tilknyttet proviantskyssen i selve slutfasen av den store nordiske krig i 1719.

Vi skal sette holdningen til proviantskyssen opp mot holdningen, pålegg og skatter på denne tiden. Videre skal jeg se på bøndenes posisjon, argumentasjon og velvillighet til å utføre proviantskyssen. En slik problemstilling har aldri før blitt behandlet i henhold til den store nordiske krig og det er derfor særdeles begrenset litteratur å forholde seg til. Proviantskyssen er heller ikke nevnt i noen form for lovgivning fra datidens samfunn, ettersom proviantskyssen alltid kom som følge av en kongelig beslutning eller forsvarsmaktens direkte ordre. Tilknyttet selve proviantskyssen har vi derfor kun sporadiske nevnelser i et utvalg bygdebøker å vende oss til, ellers må vi ene og alene vende blikket mot originalkilder i form av bøndenes supplikker og sorenskrivernes undersøkelser av disse klagen. Det har likevel tidligere blitt gjort betydningsfulle historiske undersøkelser rundt bønder og bønders holdninger til ulike skatter. Verdt å nevne er blant annet Urkedals masteroppgave om protestene mot dagskatten, Gjeruldsens doktoravhandling om den norske hæren i tidsperioden 1660 til 1679, Dørum's og Sandviks artikler om skatteopptøyer i Norge på 1700-tallet og Ottosens artikkel om bøndene tilknyttet 1808-krigen.¹

Proviantskyssen.

Proviantskyssen er kort fortalt et pålegg fra øverste nasjonal myndighet rettet mot de lokale fogdene og amtmennene om å kompensasjonsfritt bidra til transport av proviant og materiale til hærens leire og festninger.² Gjennom det utvalget av kilder man i denne sammenheng har hatt tilgang til har Kongens ønsker og befalinger blitt videreformidlet til amtsmannen. Det var så amtsmannens plikt å sørge for at amtets fogder igjen fordelte proviantskyssens plikter ut over fogderiets sogn og sognenes fullgårder. Det var ikke uvanlig at sognenes lensmenn fikk overta fogdens ansvar for proviantskyssen.³ I mange tilfeller kom ikke ordrene fra Kongen, men fra de øverste militære lederne. I saken som skal behandles her, kom befalingen om frakt

¹ Dørum, 2012; Urkedal, 2010, Gjeruldsen, 2013 & Ottosen, 2009.

² Se for eksempel vedlegg 1 linje 27-30 & Lillebrænd mfl., 1972, s. 276.

³ Se vedlegg 1 linje 18-19.

av korn fra generalkommissariatet i Christiania. Proviantskyssen må ikke forveksles med den militære skyssplikten som innebar vederlagsfritt skyss av militært personell, ikke mat eller materiale.⁴

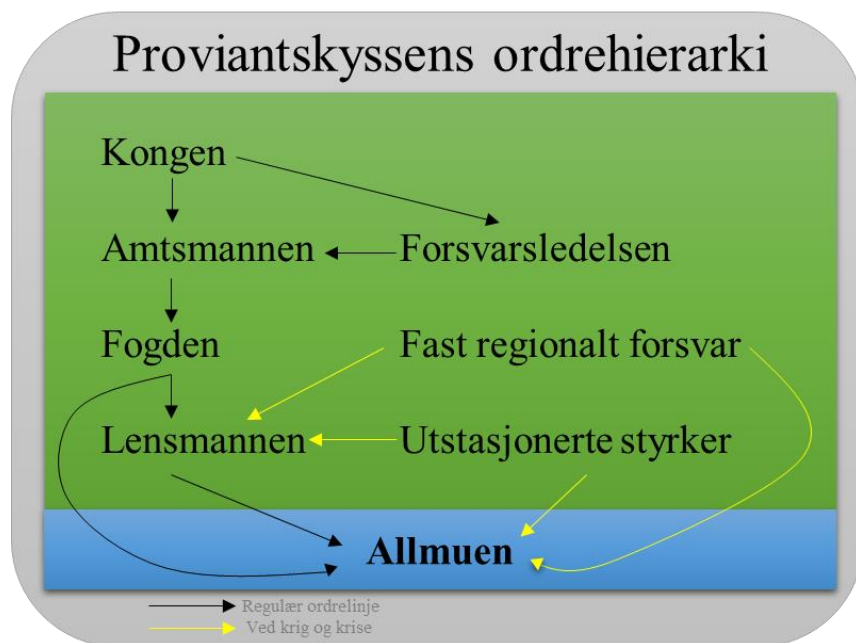
Det er aldri utført noen omfattende studie av hvordan proviantskyssen var geografisk fordelt, men det er grunn til å tro at den var mest utbredt i de områder hvor man hadde store militære styrker stasjonert eller festninger, poster og skanser og gikk derfor hardest utover Østlandets grensebønder. Proviantskyssen er å betraktes som et offentlig pålegg som bøndene måtte utføre uten

noen form for kompensasjon. På sett og vis lik skyssplikten. Til tross for at man kan betrakte proviantskyssen som en skatt var den ikke årlig. Proviantskyssen kom som et pålegg når det var behov for den, som for eksempel ved troppeforflytninger eller opprustning og vedlikehold av forsvarsanlegg.

Noen sogn hadde i perioder et eget «skysskaffer-ombud» som skulle sørge for at proviantskyssen og den militære skyssen foregikk raskt og ryddig. Som oftest var lensmannen den samme personen som var skysskaffer-ombud, men vi ser i flere kilder at dette var en stilling som bøndene måtte enes om hvem som skulle ha den.⁵ Skysskafferombudet hadde også ansvaret for den sivile skyssplikten som oftest omfattet transport av prester, embetsmenn og personer på gjennomreise.

Den store nordiske krig – skatter og pålegg.

Når det kom til statlige pålegg var Øvre Romerike og Odalen sterkt berørt under den store nordiske krig, også i henhold til proviantskyssen og andre typer av pliktig skyss. Mange gårder fikk fritak fra skyssen mot da å fungere som innkvarteringsgårder for kongens

⁴ Rogan, 1986, s. 42.

⁵ Kirkeby, 1963, s. 377

soldater.⁶ Av alle prestegjeldene på Øvre Romerike og Odalen fogderi var det Gjerdrum, sammen med Nannestad, som fogden krevde mest proviantskyssen av.⁷ Dette ble gjort fordi Ullensaker-bøndene skal ha slitt mest med annen pliktskyss, som fangetransport etc.⁸ Den store nordiske krig gikk hardt utover den norske statskassen og gjennom hele krigen ble skattene økt og utvidet for å sikre en levedyktig dansk-norsk hær og marine. Karl XII angrep Østlandet gjennom sine felttog i 1716 og 1718, men også utenom dette ble grensegårdene regelmessig angrepet og plyndret for verdisaker. Gjerdrum sogn fikk ingen materiell skade som følge av krigen, men fogderiet som helhet led særlig under den svenske invasjonen i 1716.

Gjerdrum-bøndene og generelt alle Østlandsbøndene måtte gjennom hele krigen ikke bare stille med proviantskyss, men også skyss og innkvartering av soldater når dette trengtes. Før krigens utbrudd var den vanlige nordmann underlagt tiende, foring, hammerspenger, konsupsjonsskatt, munderingsskatt, rosstjenesteskatt, odelskatten, proviantskatten og leieledningsskatten. Mellom 1702 og 1708 er det kun minimale endringer som blir gjort i det dansk-norske skattesystemet, men dette endrer seg da Danmark-Norge gikk inn i krigen for fullt i 1708.⁹ Da den økonomiske situasjonen forverres innføres det i 1711 en rekke ekstraskatter som innebar kaross og kariolskatt, parykk og fontangeskatt, tjenerskatt, dagskatt og skoskatt.¹⁰ Disse skattene ble så året etter slått sammen til «krigsstyren» som ble fordelt mer likt utover de forskjellige matrikkelgårdene. «Krigsstyren» ble regulert ofte og på flere tidspunkt delvis avvirket, men den ga staten en betydelig inntekt på landsbasis. I årene som fulgte kom en hel rekke andre «luksus-skatter».

Gjennom hele krigen foretok staten en masseutskrivning av soldater.¹¹ Dette hadde igjen ringvirkninger og gjorde sitt til at mange gårder i grensetraktene ble lagt øde, det var mangel på tjenestefolk og forsørgere. Selv om ikke mange norske gutter og menn døde i kamp, døde et stort antall som følge av sykdommer i militærleirene. Å bli utskrevet som soldat var i høy grad en byrde for den alminnelige husmann eller bondesønn.¹² Bøndene led under skattene og mente at de var urettferdige. Dette resulterte i et enormt antall supplikker fra bøndene, både

⁶ Grøndahl, 1989, s. 305.

⁷ Grøndahl, 1989, s. 305.

⁸ Grøndahl, 1989, s. 305.

⁹ Gelting, 2000, s. 22.

¹⁰ Gelting, 2000, s. 23.

¹¹ Teige, 2015, URL.

¹² Teige, 2015, URL.

over skatten og skatteinnkreverne. I de aller fleste tilfeller ble slik motstand raskt avslått og i mange tilfeller ble bøndernes ledere i slike saker strengt straffet.¹³

¹³ Teige, 2015, URL.

Hoveddel.

Gjerdrum-klagen – kort fortalt.

Da sorenskriver for Øvre Romerike og Odalen, Edvard Røring, kalte inn til møte på tingstua i Gjerdrum den 12. januar 1720 var dette etter lengre tids uenighet mellom bygdas bønder og lokale myndigheter. Saken begynte 6. mars da fogden Michael Jensen Gamborg sendte et brev til lensmannen i Gjerdrum prestegjeld Jacob Heni med krav om proviantskyss. Fogden hadde motatt kravet fra kommandantskapet på Akershus festning. Gjerdrums bønder fikk i oppgave å møte allerede 10. mars med 30 hester på Akershus festning for å transportere dansk korn til magasinet på Kongsvinger festning.

Bøndene i Gjerdrum klarte ikke å imøtekomme dette kravet. Det møtte ikke opp mer enn ti bønder med hest til den gitte datoen. De resterende 20 bøndene som ikke hadde anledning til å møte opplyste om dette og på oppdrag fra lensmann Heni så samlet bonden Just Olsen Slattum inn to riksdaler per hest for de som ikke møtte, på vegne av lensmannen. Pengene skulle så ha gått til å leie skyss på vegne av bøndene. Noen av bøndene nektet likevel både å utføre proviantskyssen og innbetale 2 riksdaler per hest. På et visst tidspunkt må Gjerdrum bøndene ha forstått at pengene deres ikke hadde blitt brukt til det de var ment til. Så 23. september 1719 sendte bøndene inn en klage over proviantskyssen og deres forklaring i saken. Det framgår av brev av 23. oktober 1719 at generalkommissariatet har bedt fogden forklare seg. I korrespondansen kommer det tydelig frem at fogd Gamborg legger skylden på lensmann Heni. Forsvarsledelsen ved Akershus festning må ha merket at for få hester og personell møtte opp for utførsel av proviantskyssen. Trolig har dette ført til en optelling hvorav man oppdaget at Gjerdrum ikke hadde oppfylt kravet og at penger til leie av ekstern skyss manglet.¹⁴

Gjerdrum-bøndene sendte en ny supplikk 4. desember 1719 og følte seg tydelig snytt av bygdens myndigheter og forlangte å få tilbakebetalt de pengene som skulle gått til å betale for proviantskyssen. Det endte med at stiftamtmann Wilhelm de Tonsberg ga ansvaret over til sorenskriver Edvard Røring 14. desember om å bringe klarhet i saken på hans vegne. Selve utfallet av saken forblir uklart, jeg vet ikke om saken nødvendigvis stoppet her eller ble gjenopptatt ved en senere anledning. Både bøndene og lensmannen pekte mot innkrever Just

¹⁴ Se vedlegg 1 ved Fogdens brev, linje 74 til 95.

Kulsrud, mens lensmannen også gikk aktivt inn for å fraskrive seg selv all skyld. Bøndene fremstod som sakens fornærmede part og hadde ingen skyld.

Bøndenes fremgangsmåte.

Det som er spesielt med denne klagebehandlingen i forhold til andre statlige klager på denne tiden er nettopp bondens rolle. Mange ganger ble slike klager blank avfeid og bøndenes representanter straffet, men i dette tilfellet ser det ut som om både sorenskriver, fogd og amtmannen tar bøndenes side mot det som blir hintet til å være underslag. Bonden fremlegger heletosupplikker, stiller mannsterke til selve høringen og samtlige av høringens dannemenn er også lokale bønder.

Erik og Amund Aamodt var to fremtredende bønder i Gjerdrum-saken. De var både representanter for de klagende bøndene og også to av de som hadde betalt aller mest i skysspenger, til sammen 8 riksdaler. Foruten Søren Rud og Even Krogvold betalte alle andre bøndene 2 riksdaler, utenom de 10 bøndene som faktisk hadde utført proviantskyssen.¹⁵ I en tid hvor en ku kunne verdsettes til omkring 3 riksdaler er dette en relativt høy sum i én enkelt uventet skatteinnkreving.¹⁶ Amund Aamodt hadde giftet seg med enken på Østigarn Aamodt og kom inn i gården på den måten, Erik Aamodt hadde arvet Vestre Aamodt av sin far og hadde flere militære offiserer i sin familie.¹⁷ Aamodt-slektens militære medlemmer kan selvsagt ha bidratt med informasjon til den klagende allmuen, men dette blir kun en spekulasjon. Som vi da kan se var bøndene i saken velstående og flesteparten av dem hadde også mye eiendom og moderat til høy formue.¹⁸

Røring fremlegger tidlig i sin undersøkelse at han har ikke bare hatt løpende kontakt med fogden for Øvre Romerike og Odalen, men også den klagende allmuen i forkant av møtet.¹⁹ Dessverre fremlegges ikke denne korrespondansen i selve høringen. Likevel er det da tydelig at bøndene aktivt har gått inn for å få en vurdering av saken i tillegg til de to supplikkene de skrev tidligere i 1719.

¹⁵ Se vedlegg 1, linje 48-54.

¹⁶ Gelting, 2000, s.22-30.

¹⁷ Kirkeby, 1963, s.206-207.

¹⁸ Se vedlegg 2.

¹⁹ Se vedlegg 1, linje 7-8.

Bøndenes supplikker.

Mens den første supplikken ble innsendt av bøndene på Gjerdrum den 23. september ble supplikk nummer to skrevet 4. desember 1719. I høst-supplikken fra september er bøndenes tone noe ansent. Det er tydelig at de i utgangspunktet ikke er noe begeistret for proviantskyssen i seg selv, dessuten kommer det en vag anklagelse mot Kulsrud. Det som også er interessant er at man per september 1719 ikke har fått vite hvem som skal ha mottatt pengene i Christiania av Kulsrud:

*«Iche heller Kand faa vide hvem disse penge Skulde have imodtaget».*²⁰

Slik bøndene skriver dette virker det som bøndene skal ha spurt Kulsrud om hvem som fikk pengene av han, fordi de ville undersøke om Kulsruds ord holder vann. Men her later det til at Kulsrud ikke ville oppgi hvem han skulle ha gitt pengene til. Dette indikerer da at de dokumentene som Røring fremlegger i sin undersøkelse er skrevet av generalkommissariatets sekretær Shultz enten må ha tilkommet ham gjennom brev fra fogd/lensmann eller så må de ha blitt fremlagt som nye beviser under selve høringen av Kulsrud eller Heni selv.

I den andre supplikken er bøndene igjen opptatt av å unnskyldes seg selv. Denne gangen skjer ikke dette gjennom et lite angrep på selve skyssordningen, men en repetisjon av hva bøndene faktisk gjorde. De understreker at de fikk fraktet en fjerdedel av kornet til Kongsvinger festning. Likevel er de tydelig opptatt av å finne ut hva som skjedde med pengene deres og til slutt i den korte supplikken krever de at alle pengene som ikke er brukt på skyssen skal tilbakebetales til Gjerdrum-bøndene.

Klagen – mot person eller sak?

Vi kan se flere steder i teksten at Gjerdrum-bøndene veksler i sin argumentasjon om hva de faktisk vil ha som utfall av klagen. På den ene siden virker det som om bøndene ønsker å opplyse embetsverket om at dette pålegget kombinert med andre skatter og pålegg er rett og slett for mye å bære.²¹ På den andre siden ser vi at bøndene retter sin misnøye mot enkeltpersoner i form av lensmann Heni, men spesielt pengeinnkreveren Just Kulsrud.²² Ut i fra dette kan vi stille oss spørsmålet om supplikkene egentlig er å betrakte som en klage rettet

²⁰ Se vedlegg 1, linje 57-58.

²¹ Se vedlegg 1, linje 30-43.

²² Se vedlegg 1, linje 57-59.

mot stat eller person, ønsket bøndene fritak fra pålegg og skatt eller straffeforfølgelse av dem de så på som skyldig for underslaget?

Et argument som styrker at supplikkene var mer saksbasert enn personbasert er at man kan konkludere med at klagen ikke er ment som konsekvent motstand, men kun en uttrykkelse av misnøye mot mengden pålegg og skatter i denne tiden. Det er kun et fåtall av bøndene som faktisk går så langt som å nekte både å utføre skyssen og å innbetale pengene som skulle betale for ekstern skyss. De som så gjør dette endrer sitt standpunkt relativt raskt under prosessen og betaler de pengene de skylder. Selv om dette understreker den sterke motstanden enkelte hadde mot selve skyssen, vitner innbetalingen om at man ikke gikk inn for å utføre praktisk motstand. Det at man da nekter, men så betaler kan tyde på at klagen ikke var personlig ment, men rettet mot selve saken.

Derimot ser vi i bøndenes argumentasjon at det rettes en tydelig mistanke mot enkeltpersoner, i hovedsak lensmann Heni og Kulsrud. Aller tydeligst kommer dette frem mot slutten av dokumentet hvor det står:

*Almuen derimod Replicerede, at de icke Kiender denne Schultz som Pengene af Just Kulsrud Skal have imodtaget, icke heller veed de hvem der har Skrevet samme bref eller Qvitering».*²³

Dette indikerer på at supplikkene hadde blandet innhold, de var både rettet mot pålegg og person.

Forholdet mellom bonden og fogden.

At en slik supplikk faktisk kom så langt til at det ble satt opp en offentlig undersøkelse var som sagt nokså uvanlig i krigsårene. Skattene og avgiftene som var innført som følge av den store nordiske krig ble ofte klagd på, men som regel ble klagen avfeid og bondelederne slått ned på. Det faktum at dette ikke skjedde i denne saken forteller oss at her var det spørsmål som også interesserte mer høystående personer å få svar på. Gjennom sakens dokumentasjon kommer det frem, også for det nøytrale øye, at fogd Gamborg ikke har direkte skyld i at pengene var forsvunnet. Man kan selvsagt diskutere om han selv kunne ha hatt en mer aktiv rolle i byråkratiet rundt selve utførelsen av proviantskyssen og på den måten hindret lensmannen og hans menn i å utnytte situasjonen, men dette er en annen diskusjon. Det vi dog

²³ Se vedlegg 1, linje 211-212.

ser er at fogden er meget interessert i å selv understreke sin uskyld i saken, i sorenskriver Rørings konklusjonen står følgende:

«Sr Røyems Communication til fogden, fornemmer Klarlig, at for Gjerdrum Sogn ichun blef til Winger frembragt 29 tønder 2 skp: hafre, som Almuen self fremkiørte.»²⁴

Ut i fra dette sitatet kan vi spørre oss om fogd Gamborgs gjentagende repetering av hva bøndene faktisk fikk til var for å ta bøndenes side eller dekke sin egen plikt ovenfor stiftamtmanden? Trolig var det sistnevnte ettersom man kunne trekke i tvil hvorvidt fogden godt nok hadde utøvet sine plikter for å kunne ha hjulpet forsvaret i slutten av en lang og kostbar krig. Dette forsterkes ettersom det finnes flere tydelige tegn på at Gamborg både før og etter supplikken hadde et noe kjølig forhold til Gjerdrum-bøndene og at han i likhet med mange andre av sin samtids fogder, ble sett på med blandede følelser. Gamborg ble senere kjent over hele fogderiet for å kjøpe gårder av gjeldstvingde bønder for en billig penge for så å selge gårdene dyrt, enten gjennom å tilby dyre lån til tidligere bruker eller kaste dem ut og selge til høystbydende.²⁵ Det er en hendelse som i ettertid kan tyde på i den retningene at fogden var villig til å omgå de reglene han var satt til å følge. Vi har ingen beviser på at dette skjedde før supplikkene fra 1719, men i 1736 var fogdens regelbrudd årsak til at Gjerdrum-bøndene mistet sine sagbruksrettigheter.²⁶ Da solgte fogden planker til folk fra Christiania som ikke var oppført, og tok profitten i egen lomme. Da hadde fogden solgt Som vi kan se så omtaler sorenskriver Røring fogden nærmest som et vitne, og ikke som tiltalt, derav er fogden uten skyld i saken. Det virker som at fogd Gamborg ikke stilles videre til ansvar ettersom han sitter som fogd helt frem til 1747.²⁷

At fogden og lokalsamfunnet hadde en god tone seg imellom var slettes ikke å forvente i 1700-tallets Norge. Likevel var mange fogder ute etter å skape et inntrykk av at de var på folkets side og noen av dem var det også oppriktig. En klage som på mange måter minner oss om Gjerdrum-saken kom fra Valdres i 1769/1770. Fogden i Valdres hadde tydelig mange ganger godtatt at bønder utførte provianskyss. Fogden skrev til amtsmannen og mente det var

²⁴ Se vedlegg 1, linje 213-215.

²⁵ Fladby mfl., 1961, s. 62.

²⁶ Fladby mfl., 1961, s. 62.

²⁷ Norsk Slektshistorisk Forening, 1909/1932, URL.

høyst urimelig at valdrisene i 1770 skulle stille 96 hester til rådighet for å frakte korn fra Christiania til styrkene på Kongsvinger festning.²⁸ Fogden i Valdres skrev at valdrisene før dette skulle ha utført proviantskyss ikke mer enn hvert syvende eller hvert åttende år, mens nå var intervallene minket og senest i 1768 skal de ha bidratt med samme antall hester til samme oppgave som amtmannen ba om skulle utføres igjen i 1770.²⁹

Fogdens brev ga resultater. Amtmannen må ha hatt noe sympati med valdrisene ettersom han ga dem en utsettelse på ubestemt tid. I brev til fogden i Valdres skal han ha opplyst at Solør skulle overta Valdres sin proviantskyss med 96 hester det året.³⁰ Dette varte dog ikke lenge, allerede 17. mars 1770 fikk Valdres igjen pålegg om proviantskyss. Denne gangen skulle 133 hester utstyrt med tre tønnesekker hver frakte kalk fra Bærum til Kongsvinger festning.³¹ Dette kom på kort varsel og i brev til amtmannen skrev fogden i Valdres at sist gang proviantskyssen var oppe til diskusjon var han redd for motviljen til allmuen, denne gangen kalte han det for rent umulig å la seg gjøre.³² Det hele endte med at fogden i Valdres, som i Gjerdrum, krevde inn 2 riksdaler per hest, forskjellen var dog at disse pengene faktisk kom frem.³³

I samme tidsperiode, 1770, kom det også en rekke klager fra bøndene på Jevnaker og Gran under Hadeland og Land fogderi rettet mot proviantskyssen. Bøndene var klare på at byrden var for stor og at den burde fordeles på flere.³⁴ Forargelsen var ikke direkte rettet mot proviantskyssen i seg selv, noe Gjerdrum og Valdres-bøndene gjorde. Klagen gikk likevel ut på hvorfor kun Jevnaker og Gran måtte utføre plikten, mens Toten, Vardal, Biri, Land, Aurdal, Slidre og Vang slapp unna.³⁵

Skylden.

Under sorenskriver Rørings prosess kommer det frem en regelrett tvil om Shultz faktisk eksisterer og om ikke den påståtte kvitteringen fra Shultz er en forfalskning lagd av Kulsrud for å sikre egen renvaskelse. Det skal så sies at Shultz-slekten lenge har hatt en sterk posisjon

²⁸ Lillebrænd mfl., 1972, s. 276.

²⁹ Lillebrænd mfl., 1972, s. 276.

³⁰ Lillebrænd mfl., 1972, s. 276.

³¹ Lillebrænd mfl., 1972, s. 276.

³² Lillebrænd mfl., 1972, s. 276.

³³ Lillebrænd mfl., 1972, s. 277.

³⁴ Westberg, 1953, s. 292.

³⁵ Westberg, 1953, s. 292.

i det norske embetsverket.³⁶ Etter å ha gått igjennom et stort antall kilder rundt både familien Schultz i Norge og generalkommissariatet i Christiania under den store nordiske krig har jeg ikke lykkes i å finne Oluf Schultz.³⁷ Man vil også tro at sorenskriver Røring med god mulighet til å undersøke Shultz sin eksistens under prosessen var langt større enn vår tids undersøkelser. Likevel sier ikke Røring noe om Shultz eksistens og i selve prosessen fremlegges det jo dokumenter underskrevet av Shultz både i form av kvittering men også i et brev til lensmannen.³⁸ Ergo må Shultz ha eksistert, men han kan umulig ha hatt noen fremtredende rolle i generalkommissariatet. At Schultz eksisterte underbygges av sakens betydning. Det fremkommer tydelig at det var sett på som viktig å avdekke og undersøke underslag om det var en mulighet at underslaget ble begått av en i egne rekker.

Bøndene var som sagt mot selve proviantskyssen og betalingen, uten å yte motstand. Det derimot supplikkene går ut på er å få tilbake pengene, ergo mener bøndene at det finnes en person med skyld som skal betale dem tilbake. Gjennomgående i sorenskriver Rørings undersøkelse framkommer det en mistanke til lensmann Heni som person og en direkte beskyldning mot lensmannens tjenere med da særlig vekt på Kulsrud.³⁹ Det rettes ingen spesiell mistanke mot pengeinnkreveren, Slattum. Man anser at pengeforspillelsen fant sted i leddet mellom Kulsrud og denne «Shultz» i Christiania. Spørsmålet er da hvorfor Røring er så vag i sin anklagelse av Kulsrud?

Det vi så ser er at Just Kulsrud hadde gode nok grunner til å underslå skysspengene, han var nemlig i dype økonomiske problemer. Når Just Kulsrud kjøper Kulsrud gård er dette for 300 riksdaler i 1703.⁴⁰ Hva som skjer er uvisst, men i 1705 tar han opp et privat lån på 150 riksdaler av Embret Haga. Samme år arver han boet etter sin farbror, da overtar han en formue på $180\frac{3}{4}$ riksdaler, men også en gjeld som er på rungende $211\frac{3}{4}$ riksdaler.⁴¹ Ved skyss-saken i 1719 er han fortsatt i tung gjeld og skylder penger til flere storbønder, både lokalt og i Christiania. De økonomiske problemene forverret seg etter Rørings undersøkelse. I 1721, året etter saken, krevde to kreditorer til sammen 102 riksdaler fra han i utstående gjeld. Just Kulsrud endte som en økonomisk fiasko og blir til slutt nødt til å selge all sin eiendom i 1725.

³⁶ Sollied, 1958, s. 3-7.

³⁷ Historiker Ola Teige har også vært kontaktet da han har arbeidet en del med omkringliggende temaer. Han kunne heller ikke bekrefte Shultz sin eksistens.

³⁸ Se vedlegg 1, linje 152-167 & 174-180.

³⁹ Se vedlegg 1, linje 57-59 & 205-209.

⁴⁰ Kirkeby, 1963, s. 102-103.

⁴¹ Kirkeby, 1963, s. 102-103.

⁴² Altså hadde Kulsrud gode motiver til å stjele skysspengene for å betale seg fri fra sine kreditorer.

Videre gir dette oss større forståelse for hvorfor lensmannen valg av Kulsrud som innkrever ses som kritikkverdig ettersom det må ha vært bygda kjent at Kulsrud var i økonomiske vansker.⁴³ Lensmann Jacob Johannesen Heni overtok driften av storgården Heni etter sin far i 1691 og i 1695 var han lensmann i både Gjerdrum og Nannestad sogn.⁴⁴ Han omtales ikke som en tiltalt i saken, men uten skyld er han ikke. Man kan si at sorenskriver Røring tok bøndenes side og forstod nok ikke årsaken til at lensmannen ga et slikt oppdrag til en mann som hadde en meget stor gjeld. Eirik Aamodt som måtte betale 4 riksdaler og representerte bøndene i denne saken lånte lensmann Heni penger, i 1725, noen år etter klagen. Summen er interessant, hele 390 riksdaler lånte Heni av Aamodt, uten at det er oppgitt noen grunn.⁴⁵ Heni kjøpte ingen gårder dette året og derfor kan man spekulere i om Heni også var gjeldtynget. Å si at Heni og Kulsrud inngikk et samarbeid om å ta pengene og dele seg imellom vil for alltid kun være en spekulasjon uten særlig grunnlag, men den er absolutt ikke usannsynlig.

Lensmann Heni må ha vært en person som hadde deler av bygden både for og mot seg. Etter supplikkene i 1719 fikk han en større mistanke mot seg, men dette hindret han ikke i å sitte som lensmann helt til sin død i 1734. Før 1719 finner vi han involvert i så å si alle skyss-saker i Nannestad og Gjerdrum. Dette skyldes at han i 1700 blir en slags «tillitsvalgt» for Gjerdrum og Nannestad bønder i skyss-saker da han blir skyss-ombudsmann.⁴⁶ Heni hadde vært lensmann i de to bygdene i fem år før han fikk stillingen.⁴⁷ Dette sier oss også at det ikke var gitt at lensmannen ble skyss-ombudsmann.

Det som også er interessant er at Heni fikk penger av bøndene for å delegere skyssplikten under den store nordiske krig. I samsvar med allmuen ble det bestemt at han skulle ha ansvaret og for hver fullgård i Gjerdrum skulle han årlig ha 16 skilling.⁴⁸ Dette sier oss to

⁴² Kirkeby, 1963, s. 102-103.

⁴³ Sorenskriver Røring hadde anledning til å se dette blant annet gjennom matrikkelen og arbeid tilknyttet med tinglysning av dokumenter.

⁴⁴ Kirkeby, 1963, s. 207.

⁴⁵ Kirkeby, 1963, s. 207.

⁴⁶ Kirkeby, 1963, s. 377.

⁴⁷ Kirkeby, 1963, s. 207.

⁴⁸ Kirkeby, 1963, s. 377.

ting. For det første må det ha vært vanlig for datidens skyss-ombudsmenn å motta kompensasjon fra gårdene for arbeidet, for det andre må Heni ha vært en betrodd mann i 1700. Likevel finner vi i tingbøkene fra perioden eksempler på at Heni allerede da hadde enkelte sambygdinger mot seg. I 1701 stevnet han bonden Hans Døli for å ha kalt han både en «fant og slutter».⁴⁹ Videre var han i 1705 i strid med allmuen da han mente de hadde anlagt en ulovlig ferdselsvei over han eiendom på Søndre Heni gård.⁵⁰

Selv om Røring tydelig antyder at Heni kunne håndtert denne saken annerledes er han konsekvent med at Heni ikke har noen direkte skyld i saken. Dette kan være noe inhabilt fra Rørings side. Han har tydelig hatt ikke-arbeidsorientert kontakt med både Jakob Heni, men ende mer med hans bror, Gudbrand Heni. Samme år klagen fant sted, 1720, lånte også sorenskriver Røring 100 riksdaler til lensmannens bror.⁵¹

⁴⁹ Tingbok A39 for Øvre Romerike sorenskriveri, 1701.

⁵⁰ Tingbok A43 for Øvre Romerike sorenskriver, 1705.

⁵¹ Kirkeby, 1963, s. 378.

Konklusjon.

Etter da å ha analysert Røring sin gjennomgang av Gjerdrum-saken kan vi påstå at under den store nordiske krig var ikke velviljen til å utføre proviantskyssen noe annerledes enn velvilligheten til å rette seg inn etter andre pålegg og skatter. Bøndene hadde ikke noe å si på selve proviantskyssen, den måtte utføres. Dog, som vi kan se gjennom Gjerdrum-saken ble bøndene hørt og respektert i den grad opplysningene de kom med gagnet staten. I dette tilfellet var dette gjennom å avdekke underslag og finne ut hvorfor ikke den sårt tiltrengte proviantskyssen ble gjennomført slik som den var bestilt.

Bøndernes argumentasjon i proviantskyss-supplikker generelt kretser rundt hovedargumentet om at de allerede er tynget av den og at kravet er for stort. Dette gjelder da særlig under den store nordiske krig. Bondens rolle er fremtreden i slike supplikker, men også fogden hadde sin betydningsfulle rolle og ved flere anledninger gikk de inn på bøndenes side. Dette kan vi til dels se gjennom Gjerdrum-saken, men særlig gjennom Valdres-eksemplet som tidligere er gått nærmere inn på. Det vi også har sett er at proviantskyssen i stor grad er med på å sette forholdet mellom fogd og allmue. Fogdens rolle som mellomledd mellom stat og folk har satt fogder landet over i en posisjon som kan være vanskelig å balansere uten å bli uglesett av enten den ene eller andre parten.

Av den magre forskningen som tidligere er gjort på proviantskyssen både innenfor lokalhistorien og faghistorien har man tidligere konkludert med at når bøndene innsendte supplikker relatert til proviantskyssen så var dette alene en klage på pålegget. Det Gjerdrum-saken påviser er at en proviantskyss-supplikk ikke nødvendigvis kun retter seg mot pålegget men også mot personer. Kanskje er dette nettopp årsaken til at Gjerdrum-supplikken ikke endte med avstraffelse av bøndenes representanter og derfor er Gjerdrum-saken også med på å knekke myten om at ingen proviantskyss-supplikker endte i bøndenes favør. Rørings undersøkelse understreker proviantskyssens viktighet for forsvaret. Uten proviantskyssen og andre pålegg som militær friskyss var ikke Danmark-Norge i stand til å stable på beina en levedyktig hær eller styrke sine befestninger på Østlandet.

Litteratur og kilder

Litteratur.

- I. Bringslid, S. (16.06.2011) Register over båtar til militær skyss i 1806 [Internett]. Bergen: Statsarkivet i Bergen. Tilgjengelig fra: <http://arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Bergen/Nettartikler/Baatar-til-militaer-skyss-1806> [Lest 5. februar 2016].
- II. Dørum, K. & Sandvik, H. (2012) Skatteopptøyer og bondebevegelser 1775-1818. I: Sandvik & Dørum red. *Opptøyer i Norge 1750-1850*. Oslo: Spartacus forlag, s. 39-44.
- III. Gelting Andresen, R. (2000) *Bondestand – velstand og motstand?* [Hovedoppgave]. Oslo: Universitetet i Oslo.
- IV. Gjeruldsen, O. H. (2013) *Den norske hæren 1660-79 – utskrivning og organisering* [Doktorgradsavhandling]. Oslo: Universitetet i Oslo.
- V. Grøndahl, U. (1989) *Ullensaker 1660-1840*. Ullensaker: Bygdebokkomiteen. ISBN: 8299167426.
- VI. Kirkeby, B. (1963). *Gjerdrum bygdebok 2: Gardshistorie II*. Gjerdrum: Gjerdrum kommune.
- VII. Lillebrænd, P. Frøholm, Anders. Hermundstad, Knut. Haug, K. Sæteren, Eivind. Hermundstad, Knut. Hamre, Anders. Hedalen Myhre, T. (1972). *Valdres bygdebok III – fyste delen*. Leira i Valdres: Valdres bygdeboks forlag.
- VIII. Ottosen, M. (2009) Bondebevæpning i norske grenseområder 1807-1814. I: Frydenlund, B & Glenthøy, R. *1807 og Danmark-Norge – på vei mot atskillelse*. Oslo: Unipub, s. 123-144.
- IX. Rogan, B. (1986). Det gamle skysstellet: reiseliv i Noreg frå mellomalderen til føre hundreåret. Oslo: Samlaget. ISBN: 8252127592.
- X. Sollied, P. R. (1958) Shultz. I: Jansen E. mfl. Red. *Norsk biografisk leksikon – bind XIII – Shultz-Skramstad*. Oslo: Aschehoug, s. 1-12.
- XI. Teige, O. (25. november 2015). Krigsbyrder i Norge under den store nordiske krig, i: norgeshistorie.no [Internett]. Oslo: Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: <http://www.norgeshistorie.no/enevelde/artikler/1226-krigsbyrder-i-norge-under-store-nordiske-krig.html>

- XII. Urkedal, E. Y. (2010) *Kongens tru tenarar? Møtet mellom statsapparat og allmuge i Bergenhus stiftamt i samband med dagskatten 1712-1715*. [Masteroppgave]. Bergen: Universitetet i Bergen.
- XIII. Westberg, D. (1952). Hadelands historie fra 1500-1875. I: Helmen, Aksel red. *Hadeland – Bygdenes historie IV*. Oslo: Hadelands bygdebokkomité, s. 155-298.

Kilder.

- I. Akershus fylke, Øvre Romerike sorenskriveri, Tingbok A39, 1701-1701, oppb: Statsarkivet i Oslo. Tilgjengelig fra: http://arkivverket.no/URN:rg_read/29413/3/
- II. Akershus fylke, Øvre Romerike sorenskriveri, Tingbok A43, 1705-1705, oppb: Statsarkivet i Oslo. Tilgjengelig fra: http://arkivverket.no/URN:rg_read/29998/2/
- III. Finne-Grønn, S. H. Grandjeans, P. B. (1909/1932). *Rentekammerets norske bestallinger 1660-1814 G-H*. [Internett]. Oslo: Norsk Slektshistorisk Forening. Tilgjengelig fra: <http://www.genealogi.no/content/rentekammerets-norske-bestallinger-1660-1814-g-h>
- IV. Undersøkelse av klage fra allmuen i Gjerdrum angående proviantskyss til Kongsvinger. Kristiania stiftamt - SAO/A-10386/O/Ob/L0009/0003. Statsarkivet i Oslo. (Vedlegg I er transkribert utgave, transkribert av undertegnede).

Vedlegg 1.

Undersøkelse av klage fra allmuen i Gjerdrum angående proviantskyss til Kongsvinger. Kristiania stiftsamt - SAO/A-10386/O/Ob/L0009/0003. Statsarkivet i Oslo. Transkribert av oppgavens forfatter.

Edvard Røring,

1
2 Sorenskriver Over Øfre Rommerige og Oudahlen, Giøre Vitterligt, at Anno 1720 d: 12
3 Ianvari, Effter HøyEdle og Welbaarne H^f Conference og Stiffts Amtmand de Tonsbergs
4 Naadige Constitution Og Befaling at Examinere og undersøge Endehl af Almuen i Gierdrum
5 Sogn, Deris Jndgifne Klagemaal, Angaaende en Execution dem Sidstleden Vaares for
6 Manqverende Proviants Skydz til Kongsvinger Skal vere Overgaaen, Jndfant Jeg mig paa
7 Hennj Tingstue i bem^{te} Gierdrum Sogn, Effter foregaaende Communication til fogden S^f
8 Gamborg Samt Vedkommende Klagende Almue. Denne Examen bivaanede Effterskrefne
9 Dannemænd Mogens og Hans Sandum, Siur Tosshoug, Helge Berg Halvor Løfstad, Halvor
10 Torj, Christopher Tvedt og Amund Aarstad.
11 Tilstedeverende Lenzmanden Jacob Hennj og Just Kulsrud, Mens Just Skattum møtte iche,
12 mens Lenzmanden beretter, at hand har hafft bud til hannem, Som beretter at hand nu iche er
13 hiemme, mens Oppe i Hurdahlen. –
14 Paa Egne og de Øfrige Klagende Almues veigne Jndfant Sig nu Erich og Amund Aamodt,
15 Lars fossum, Michel fielstad, Hans Skie, Erich Krogvold, Villem Olstad, Christopher Braate,
16 Even Krogvold, og Enchen Kulsruds Søn Halvor Christophersen. –
17 Saa møtte og de 2de Dannemænd Truels Aarstad og Erich Sandem, Som beretter at de, effter
18 Lenzmanden Jacob Henis Ordre, var med Just Olsen Skattum, da disse paa=anchede Skydz
19 Penge hos den Klagende Almue blev udpantet. –
20 Og blev da for Tilstedeverende Almue Oplæst Deris 2de Suppliqver af 23 Septemb^f og 4
21 Decemb^f 1719, med Paateignede Naadige Resolution af 14 Decemb^f, Saaledis Liydende Som
22 Effterfølger. –

23 Høyædle og Welbaarne

24 h^f Conference Raad Og

25 Stiffts Amtmand

26 Naadige Herre!

27 Sidstleden Vaar in Martio eller deromtrent, blev en haaben Magazin Korn eller hafre fra
28 Christiania til Winger Paa en tid Opbragt, Til hvilchen Skydz, foruden de andre fogderier,
29 ogsaa dette Øfre Rommeriges fogderj var Opbøden, og der iblant Almuen af Gierdrum Sogn,
30 En hæst fra hver Gaard Til 4te tønner hafres fremførsel, Sammetider og Strax forhen, var Saa
31 Mange Skydser, at det Kunde hende at iche Omgangen altid Saalige Kunde følges, Mens
32 Endehl Mere og Endehl mindre medtagen, Ligesom bonden Kunde have Sine hester hiemme,
33 Og som Endehl Strax tilforn hafde Skydset for Andre, Saa Skulde Ligningen dereffter igien

34 Lempes, Alligevel det iche Kunde gaae saa Rigtig eller Lige til at jo under tiden Kom for
35 Mange, og Sommetider for faa hester frem fra Sognerne, Og da hente det Sig at nogle af
36 Almuen her i Gierdrum Sogn /:af hvilche dog Endehl Strax tilforn, frem for de Andre nyelig
37 hafde veret ude i Skydzfærd:/ iche Kunde Komme frem til Rette tid, mens ved en og anden
38 Hindring, Som i de tider Som offtest paafalt, maatte tilbage blive, Som i Saadan Skynding
39 iche saa nøje Kunde paasees, helst der altid var noch at bestille, og hvilchen det Kunde hende
40 at Hans Hest engang iche Saa præcise Kunde vere ved haanden, hand eller De Andre da fich
41 iche megen Resipt hiemme, Mens Strax maatte udigien, Saa at Bonden og hans Hester i de
42 tider Nat og Dag maatte Ligge ude i Vejene, nu med frem og tilbage Marcherede Compagnier,
43 nu med Proviant's førsel, Ordinaire og Extra Ordinaire Skydz, holtzvagter og utalige fleere
44 Saadanne uroligheder; Denne Som forbemelt in Martio befallede Transport med Magazin
45 Kornet Kom dog frem til sit Sted, formedelst den Store Mengde af Opbødne Almue, Saa vj
46 iche veed at nogen Skydz dertil blev Lejet, alligevel Kommer en Person Nafnlig Just Olsen
47 Skattum af Nannestad Sogn, tillige med Skydzskafferen her af Gierdrum Sogn, og hos os
48 Effterskrefne Exeqverer eller udpanter for denne Skydz, Nembl: hos Jacob Rogstad 2 rd Item
49 Exeqverer Penge 12 s: Olstad Villem 2 rd, Sørum Søndre 2 rd, Rud Søren 4 rd fielstad Michel
50 2 rd, Krogvold Erich 2 rd, hafde dog en hæst den tid i Samme Skydz, Krogvold Enchen og
51 Even 4 rd, Kulserud 2 rd fossum 2 rd, Aamodt Erich 4 rd, Aamodt Amund 4 rd, mens
52 Kiedelen for 2 rd fich Hand tilbage, Tvedt Amund 2 rd, Vang Poul 2 rd, Skie og Løer Eeg 2
53 rd, derforuden paa hver af disse Gaarder Exeqver Penge 12 s:, Tilsammen 35 rd 3 ort, Mens
54 hos Jørgen Vang, Christopher Braate og Erich Egeberg, Som den Gang iche heller var ude,
55 blev intet Exeqverit; Just Kulserud her af Sognet, Som i Lenzmandens Sted Skulde vere med
56 denne Skydz, vil vel berette os, at disse Penge i Christiania blev udgivet, for derfor at Leje
57 Skydz, Mens Som vj hverchen fornam nogen Skydse, uden den almue Som dertil var
58 Opbøden, iche heller Kand faa vide hvem disse penge Skulde have imodtaget, Saa har vj
59 eraget fornøden underdanigst at anmelde den høje Øfrighed denne mod os brugte Omgang,
60 underdanigst bedende at der Naadigst maatte blive Effterspurt, hvor disse penge er af bleven
61 og hvortil de motte vere udgiven. Wj forbliver

62

HøyEdle og Welbaarne

63

h^t Conference Raad og

64

Stiffts amtmandz

65 Aamodt

66 d: 23 Septr 1719

underdanigste

67

tienere,

68 Paa Egne og Wekommendes veigne her af Gierdrum Sogn,
69 Erich (L:S:) Knudss Lars (L:S:) Rasmuss: Amund (L:S:) Haagenss Hans (L:S:) Bottelsen
70 Skee

71 Erich (L:S:) hougness: Even (L:S:) Olsen
72 Krogvold, Krogvold,

73
74

75 Kongl: Maj^{ts} Foged St Michel Gamborg haver sig herpaa forderligst at Erklære. Christiania d:
76 17 Oct^t 1719;

77 uderdanigst Erklæring

78 Da denne Jndbem^{te} Skydz Skulde forrettes, blef Gierdrum Sogn Opbøden 30 hester, mens da
79 bønderne med Samme Antal skulle Comparere møder iche meere end 10 hester. Og Som ieg
80 noch forud viste at baade de wanskelige Coniuncturer som da war, saavelsom, Endeel
81 Bøndernis forsømmelse, vel wille for=Aarsage, at nogle i tallet skulle feile, saa paa det udj
82 Transporten ingen afgang maatte skee, tillagde Jeg Lenzmanden den Ordre, at Om nogen
83 Bunde udeblef med sin hest, effter at hand rigtig var tilsagt, skulle hand were forpligted i
84 Deris Sted at Leje hester, hvor hand dem Kunde faae, Lenzmanden Jacob Henj effter sin
85 gamle Skich og imod min Ordre, følger iche med Almuen indtil Byen, mens formaar en
86 Bunde i Sognet Just Kulsrud med almuen paa Hans veigne at Jndrejse, og da hand med dem
87 Jndkom Manqverede som melt 20 hester, udj hvis Sted Hand andre skulle Leje; Og Som Jeg
88 fornemmer, saa har hand derom med en tiener hos Genneral Krigs Commissaire Bertouch ved
89 Nafn Schuls accorderit, og til ham for de 20 hester som hiemme blef Leveret 33 rd Contant,
90 hvorimod hand nød Qvitering, som Jndlagde Copie udviser, og hvorledis siden til er gaen,
91 Om bem^{te} Schuls enten Lejede hester for pengene hand fich eller ej, det ved ieg intet at give
92 nogen Oplysning Om, Mens Lenzmanden som disse 33 Rixd hafde udlagt, faar en Person af
93 Nannestad Sogn wed Nafn Just Skattum, paa sine weigne hos de udeblefne bønder at udpante
94 hvad penge hand til Schuls udlagde, saa vel som for hans wej og umage 12 s: af hver Gaard,
95 Hilleren d: 23 Oct^t 1719. –

96 M: gamborg

97

98 Høyædle og Welbaarne h^t Conference

99 Raad og Stiffts Amtmand

100 Naadige herre!

101 Wj understod os paa Egne og Endehl af Øfrige Almues veigne i Gierdrum Sogn, forleden Oct^f
 102 Maanet, at Jndgive voris Klagemaal Over den Omgang og Execution hos Os for Resterende
 103 Proviants Skydz forleden vaar blef giort, hvorom Samme voris underdanige Supplique Giør
 104 Nermere forklaring, hvilchen da den til fogden S^f Gamborgs Erklæring af deris Welbaarenhed
 105 blef henvist, fogden da for at Jndhente en Sicher forklaring om nogen Skydz Samme tid til
 106 denne Proviants førsel for Os var Lejet, tilskref her Proviants forvalter Røjen derom, hvorpaa
 107 hannem blef Svaret Saaledis, Som Jndlagde Copie underdanigst udviser, og som da deraf sees
 108 at Jngen Skydz for Gierdrum Sogns Almue dentid blef Lejet eller nog videre Qvantum for
 109 dette Sogn til Vinger Opført end de 29 tønnder 2 Skpp., Som Almuen Self frembragte Saa
 110 Kand vj iche forstaa os paa, til hvis nøtte disse hos os ud Exeqverede Penge Skude Komme,
 111 og hvorledis nogen torde understaa sig, uden den høje Øfrighedz forevidende saadan, effter
 112 voris uforgribelige tancher, ulouglig og dristig Execution over os at i verchstille, Jndstillende
 113 Samme omgang til voris Naadige herres nermere Naadige overleg og foranstaltning, hvad den
 114 Skyldige herved bør have forvirchet, til Rettelse for en anden gang Skyld, og at disse ud
 115 Exeqverede Penge os med Skadegield Naadigst maatte tilbage gives, Wj tilbeder os en Naadig
 116 Resolution og forbliver,

117 HøyEdle og Welbaarne
 118 h^f Conference Raad og
 119 Stiffts amtmandz
 120 Aamodt i Gierdrum underdanige Ringe
 121 Sogn d: 4 Decemb^f 1719./.

122 Paa Egne og vedkommendes Veigne udj forhen Jndsente Opsatz benefnte. –

123 (L:S:) (L:S:) (L:S:) (L:S:)

124
 125 WeEdle h^f Foged. –

126 Paa hans meget ærede af 30 Oct^f nestl: følger til tienstskyldigst Giensvar, af Jndsluttede ville
 127 de behage at fornemme hvad Effterrettning Jeg Der=Om Kand meddehle, og naar noget er
 128 bleven Leverit, er Lenzmanden ved Leverancen attest Straxen bleven meddehlt. Jeg forbliver
 129 med plaisier

130 Tit:
 131 Tienstergivne og
 132 Skyldigste Tiener

133 Sætter

134 d: 1 Nov: 1719./.

Røiem

135

136 Anno 1719 d: 14 Martj er af Gierdrum Sogns Almue, Som de udj Christiania haver annammet
137 her til Kongs Wingers Magazin bleven leveret Dansk hafre - 29 tⁿ 2 Skiepper, For hvilchen
138 annammelse Lenzmanden ved Leverancen er given Qvitering. –

139

140 Sorenskriveren St Edvard Røring haver paa mine Veigne wed Extraordinaire Ret at Examiner
141 dette andragende, til hvilchen Ende Almuens første ansøgning med fogdens paateignede
142 Erklæring, herhos er vedheftet, og med flid som hand agter at ansvare at faa udspurt sagens
143 Rette Sammenheng, paa det Jeg dereffter Kand foranstalte hvad Ræt og billigt Er. Christiania
144 d: 14 Decemb^r 1719

145

W: de Tonsberg

146

147 Hvilche Suppliqver de i alle maader tilstaar med dette tillæg at Christopher Braate ogsaa i
148 denne Skydz er Exeqverit for 2 rd 12 s:, som de i Suppliqven iche haver erindret om tilforn;
149 Omsider Jndfant sig Søren Rud og Augustinus Søndre Søren samt Poul Vang. –

150 Saa blef og fra fogden St Gamborg hidsent en Missive fra Oluf Schultz til Lenzmanden
151 Jacob Henj dat^r 8 Martj 1719 Og er af denne Jndhold. –

152

153

Welagte Lenzmand

154

Jacob Johansen,

155 Det er mig ganske ukient at den fra Eder Sidst udskichede Bonde Just Kulsrud, i Dag
156 medbringer mig de tidende det i iche vil Lade mig betale de 20 hester som Jeg for Eder til
157 Proviant nembl: hafres førsell til Kongs Winger haver Lejet, Som Eder meget ilde Skal
158 bekomme, Thj tiener dette Eder til Effterretning, at dersom i iche inden Paaske Jndfinder Eder
159 med betalingen, Nembl: for hver hæst 2 rd, som er 40 rd, Skal Jeg derom fogden udtrychelig
160 tilskrive, Som vel Skal holde Eder til Lydighed, og naar Pengene mig leveris skal ieg
161 overlevere Eder Proviants forvalter Røiems Bevis at Skydzen er Rigtig Leverit, Thj Jeg haver
162 Lige de Samme Penger Betalt, og naar i nu iche finder Jer Villig, wil ieg vel en anden gang
163 Lade blive at hielpe Eder, Men saadan een Sag General Krigs Commissaire andrage i
164 forventning end ogsaa at naar dette fogden eller Capitain Paust anvises, nyder i vel vedbørlig

165 Asistence, forbliver Jeg

Eders

166 General Commissariatet

Velvillige

167 i Christiania d: 28 Martj

Oluf Schultz

168

1719. –

169 Udskriften
170 Welagte Lenzmand
171 udj Gierdrum Sogn
172 Jacob Johansen
173 à Gierdrum,
174
175 Item bem^{te} Schultzis Qvitering for til hannem betalte 33 rd for Lejet Skydz, Dat: 6 April 1719,
176 som Oplæst blef; Saaledis Liudende. –
177 Jeg underteignede vedgaar hermed at den Constitueret Lenzmand af Gierdrum haver leveret
178 mig paa de 20 hester Som ieg for Samme Sogn til Skydz haver Lejet 33 rd, og Rester Saaledis
179 7 rd som hand forklarer intet for at bekomme, hvorfor samme mig herved Reserveris,
180 Christiania d: 6 April 1719. –
181
182
183 Lenzmanden Jacob Heni producerede fogdens Ordre til hannem til denne Skydz, Dat: 6
184 Martj 1719, og lyder saaledis. –
185
186 Bøygde Lenzmand
187 Iacob Iohansen,
188 Under Dato 3 hujus er Jeg anbefalet til Aggershuus at fremskaffe 250 heste, hver med sin
189 Slæde Reeb og 4 Secher som 1000 tⁿ Dansk hafre til Vinger skal opføre, Thj haver J udaf
190 Eders Lenzmandz District at anordne til Nestkommende 10 Martj udj Christiania at møde 30
191 hester, saaledis forsiunede som forbemelt, og Om imod forhaabning, nogen udebliver Jmod
192 Rigtig tilsigelse skal i were forpligtet at Leje i Steden og Eders betaling igien hos den
193 forsømmelige at udpante, saasom Jngen Slags undskyldninger bliver anseet i fald en eeniste
194 hest Manqverer, Og skall denne Skydz saavel forrettis af Dragon Qvarteererne som Soldatter
195 Lægderne.
196
197 Gud befalet af Eders
198 Welvillige
199 Hilleren
200 d: 6 Martj 1719./.
201 M: gamborg
202
203 Udskriften.
204 Bøygde=Lenzmanden udj
205 Gierdrum Sogn

203 Welagte Iacob Iohansen
204 Citissime Hennj
205 Med Ridende Exprese
206
207 Hvormed hand meener at bevise at have veret beføjet den Manqverende Skydz at Lade
208 udpante, helst Saasom Just Kulsrud berettede ham, at der war Lejet Skydz for den udeblivne
209 Almue, og da hand samme med Schultzis bref af 28 Martj beviste, understod hand sig iche at
210 negte Just Kulsrud denne udpantning, Som hand ved Just Olsen Skattum og de forindførte 2^{de}
211 Mænd, i følge af forhen Op=Læste fogdens Ordre motte i Verch=Stille. –
212
213 Almuen derimod Replicerede, at de iche Kiender denne Schultz som Pengene af Just Kulsrud
214 Skal have imodtaget, iche heller veed de hvem der har Skrevet samme bref eller Qvitering,
215 Mens af Proviants forvalteren paa Vinger, St Røyems Communication til fogden, fornemmer
216 Klarlig, at for Gierdrum Sogn ichun blef til Winger frembragt 29 tønner 2 skp: hafre, som
217 Almuen self fremkiørte, og saaledis for Almuen iche nogen Skydz Lejet og all denstund der
218 var Jngen Skydz Lejet for Sognet, Saa er det en formastelse, at Lenzmanden paa Just
219 Kulsruds blotte beretning, foranstaltede denne Execution hos Almuen, uden nogen Øfrighedz
220 Ordre, til med Kunde hand vel self erfahre af den Qvitering, som Proviants forvalteren hafde
221 givet for de Opbragte 29 tⁿ 2 skp: hafre, at Jngen Skydz for Sognet var Lejet, thj Om saa
222 hafde veret, hafde det Lejede Qvantum og saa vel deri voren Jndført. Og hvad Lenzmanden
223 eller Just Kulsrud i saa maade end vil undskylde sig med, Saa er dog almuen, paa Saadan
224 dristig og ulovlig Maade bleven af med disse deris Penger, Som de formoder Lenzmanden
225 og Just Kulsrud dem igien bør Erstatte, og igien søge deris Mand, Om de dem til nogen haver
226 udgivet, tilmed saa er, effter Suppliqven, Naar de 2 rd hos Christopher Braate bliver Tillagt,
227 ud exeqverit 36 rd foruden Exeqver Pengene 12 s: af hver gaard 2 rd, Mens Søren Rud betalte
228 Jngen Exeqver Penge, da dog den paa beraabende Qvitering, ichun er paa 33 rd, og saaledis
229 borte 3 rd, for uden Exeqver Pengene. –
230
231 Just Kulsrud siger, at Ligesom Lenzmanden og Just Olsen Skattum Reignede ham Pengene
232 til, saa betalte hand dem til Schultz i Christiania;
233 Lenzmanden derpaa Erklærede sig, at Pengene blef Reignet for hver Gaard, og Just Kulsrud
234 Leverit;
235
236 Dette er saavit Mand denne sinde i Sagen til Oplysning har Kundet faaet udspurt. –

237 Saaledes passerit, bekræftis med Egen haand, og Signete,

238 Actum ut supra

239 Edvard

240 Røring (påtrykt segl)

Vedlegg 2.

Personregister over personer involvert i Gjerdrum-saken.

Følgende personer var til stede som offentlig representant.

Navn:	Rolle:	Øvrig informasjon:
Edvard Røring	Sorenskriver i Øvre Romerike og Odalen fogderi.	
Jacob Johannesen Heni ⁵²	Lensmann i Gjerdrum og Nannestad.	Hadde ansvar for at proviantskyssen ble utført. Lensmann fra 1695-1734.
Just Kulsrud	Anklaget av allmuen.	Hadde ansvar for å leie skyss for pengene.

Følgende var til stede på vegne av allmuen i Gjerdrum.

Navn:	Rolle:	Øvrig informasjon:
Erik Aamodt	Representant for den klagende allmue.	
Amund Aamodt	Representant for den klagende allmue.	
Lars Fossum	Representant for den klagende allmue.	
Michel Fielstad	Representant for den klagende allmue.	
Hans Skie	Representant for den klagende allmue.	
Erik Krogvold	Representant for den klagende allmue.	
Villem Olstad	Representant for den	

⁵² Navnet Heni skrives forskjellig. Bare i Gjerdrum-dokumentet alene skrives navnet som: Hennj, Henj, Heni, Henni og Henis. Jeg har konsekvent brukt stavemåten Heni, da dette er den moderne måten å skrive gårds- og slektsnavnet navnet på.

	klagende allmue.	
Christopher Braate	Representant for den klagende allmue.	
Even Krogvold	Representant for den klagende allmue.	
Halvor Christophersen	Representant for den klagende allmue.	

Følgende var til stede som dannemenn.

Navn:	Rolle:	Øvrig informasjon:
Mogens Sandum	Dannemann.	
Hans Sandum	Dannemann.	
Sjur Tosshoug	Dannemann.	
Helge Berg	Dannemann.	
Halvor Løfstad	Dannemann.	
Halvor Torj	Dannemann.	
Christopher Tvedt	Dannemann.	
Amund Aarstad	Dannemann.	
Truels Aarstad	Dannemann.	Var med under innkrevingen av penger fra bøndene.
Erich Sandem	Dannemann	Var med under innkrevingen av penger fra bøndene.

Bønder som betalte for proviantskyssen.

Navn:	Rolle:	Øvrig informasjon:
Jacob Rogstad	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler.
Villem Olstad	Representant for den klagende allmue.	Skal ha betalt 2 riksdaler.
Sørum Søndre	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler.
Søren Rud	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 4 riksdaler.
Michel Fielstad	Representant for den klagende allmue.	Skal ha betalt 2 riksdaler.

Erik Krogvold	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler og på samme tidspunkt hatt en hest i tjeneste for annen proviantskyss.
Even Krogvold	Representant for den klagende allmue.	Skal ha betalt 4 riksdaler.
Kulserud	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler.
Fossum	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler.
Erik Aamodt	Representant for den klagende allmue.	Skal ha betalt 4 riksdaler.
Amund Aamodt	Representant for den klagende allmue.	Skal ha betalt 4 riksdaler.
Amund Tvedt	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler.
Poul Vang	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler.
Skie og Løer Eeg	Var ikke tilstede.	Skal ha betalt 2 riksdaler.

Personer nevnt under prosessen som ikke selv var til stede under høringen.

Navn:	Rolle:	Øvrig informasjon:
Vilhelm de Tonsberg	Stiftamtmanden i Akershus.	Skal ha hyret Edvard Røring til å undersøke klagen fra allmuen i Gjerdrum.
Michael Jensen Gamborg	Fogd over Øvre Romerike og Odalen.	Hadde ansvar for proviantskyssen i sitt fogderi, delegerte informasjon og oppgaver til lensmann Heni.
Oluf Schultz	Assistent hos generalkommissariatet i Christiania.	Skal ha mottatt pengene av Just Kulrud for skyssen bøndene ikke kunne oppdrive.
Just Olsen Slattum	Anskaffer av pengene fra allmuen.	Skulle ha vært der, men oppholdt seg i Hurdalen og kunne ikke komme, melder lensmann Heni. I klagen er navnet skrevet som «Skattum», i dag heter gården Slattum.
Røjen	Kongsvinger festning.	Skal ha mottatt den proviantskyssen bøndene klarte å utøve.